

MULOQOTCHANLIK VA IJTIMOIIY KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH OMILLARI: O'QUVCHI-YOSHLAR MISOLIDA

Sultonova Gulzoda Yashnarjon qizi

Namangan Davlat Universiteti stajyor o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'quvchi-yoshlar misolida muloqotchanlik va ijtimoiy kompetensiyani shakllantirishga ta'sir etuvchi asosiy omillar tahlil qilinadi. Ijtimoiylashuv jarayoni, oilaviy tarbiya, maktab muhiti, tengdoshlar guruhi va raqamli texnologiyalarning ijtimoiy kompetensiyaga ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, muloqot madaniyati va empatiya ko'nikmalarini rivojlantirish orqali yoshlarning jamiyatga moslashuvi va ijtimoiy faolligi ortishini ta'minlovchi pedagogik yondashuvlar yoritiladi.

Kalit so'zlar: muloqotchanlik, ijtimoiy kompetensiya, yoshlar, pedagogik yondashuv, empatiya, ijtimoiylashuv, maktab muhiti

FACTORS INFLUENCING THE FORMATION OF COMMUNICATIVENESS AND SOCIAL COMPETENCE: A CASE STUDY OF SCHOOL

Sultonova Gulzoda Yashnarjon qizi

Trainee teacher at Namangan State University

Abstract. This article analyzes the key factors influencing the development of communicative skills and social competence among school-age youth. The study explores the role of socialization processes, family upbringing, school environment, peer groups, and digital technologies in shaping social competence. It also highlights pedagogical approaches that promote the development of communication culture and empathy skills, fostering greater adaptability and social engagement among youth.

Keywords: communicativeness, social competence, youth, pedagogical approach, empathy, socialization, school environment

Kirish

Zamonaviy jamiyatda yosh avlodning ijtimoiy faolligi va muloqot madaniyatini shakllantirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Global axborot oqimi, raqamli texnologiyalar va madaniy xilma-xillik sharoitida o'quvchi-yoshlarning samarali muloqotga kirisha olishi, o'z fikrini ochiq ifoda etishi va ijtimoiy vaziyatlarga moslashishi ularning shaxsiy rivojlanishi bilan bir qatorda jamiyatdagi faol ishtirokini ham ta'minlaydi. Shu nuqtai nazardan, muloqotchanlik va ijtimoiy kompetensiyani shakllantirishga xizmat qiluvchi omillarni chuqur o'rganish zaruriyati tug'iladi.

Ijtimoiy kompetensiya nafaqat bilim va ko'nikmalar majmui, balki shaxsning boshqalar bilan samarali hamkorlikda bo'lishi, jamoada ishlay olishi, empatiya va mas'uliyat hissini rivojlantirishi orqali namoyon bo'ladi. Muloqotchanlik esa bu

jarayonning asosi bo'lib, insonlararo munosabatlarni tashkil etuvchi eng muhim ijtimoiy ko'nikmalardan biri sanaladi.

Mazkur maqolada o'quvchi-yoshlar misolida muloqotchanlik va ijtimoiy kompetensiyani shakllantirishga ta'sir qiluvchi omillar – oilaviy muhit, maktabdagi pedagogik jarayonlar, tengdoshlar guruhi, shaxsiy psixologik xususiyatlar hamda zamonaviy axborot vositalarining roli tizimli tahlil qilinadi. Shuningdek, yoshlarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik yondashuvlar yoritiladi.

Asosiy qism

Zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarida shaxsning ijtimoiy rivojlanishini ta'minlaydigan eng muhim ko'nikmalardan biri bu - muloqotchanlik va ijtimoiy kompetensiyadir. Bu ikki tushuncha o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ular yoshlarning shaxsiy taraqqiyotiga, jamiyatda o'z o'rnini topishiga, ijtimoiy guruhlar bilan muvofiqlikda yashay olishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, o'quvchi-yoshlar - ya'ni maktab yoshidagi bolalar - shaxsiy va ijtimoiy taraqqiyotning asosiy bosqichini boshdan kechirayotgan davrda bu ko'nikmalarni shakllantirish alohida e'tiborni talab etadi.

Muloqotchanlik - bu shaxsning boshqalar bilan o'zaro munosabatga kirishish, fikr almashish, ijtimoiy axborot olish va yetkazish qobiliyatidir. Bu ko'nikma orqali bola atrofidagi insonlar bilan o'zaro bog'lanadi, ular bilan til topishadi, o'z pozitsiyasini ifoda etadi, hamkorlik qiladi. Muloqotchanlik faqat og'zaki so'zlashuv bilan cheklanmaydi; u tana harakatlari, mimika, ovoz ohangi, yozma nutq va hatto raqamli muloqot vositalarida ham namoyon bo'ladi. O'quvchi-yoshlarning muloqotchanligi to'g'ridan-to'g'ri ularning ijtimoiy kompetensiyasiga ta'sir qiladi. Chunki har qanday ijtimoiy kompetensiya kommunikatsiyasiz amalga oshmaydi.

Ijtimoiy kompetensiya - bu shaxsning jamiyatda muvofiq hayot kechira olishi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, motivatsiya va qadriyatlar tizimidir. Ular orqali shaxs o'zini boshqalarning o'rniga qo'yib ko'rishi (empatiya), ijtimoiy me'yorlarga amal qilishi, ijtimoiy rollarni egallashi va mas'uliyatli harakat qilishi mumkin. Bu kompetensiya nafaqat individual muvaffaqiyat, balki umumiy jamiyat taraqqiyoti uchun ham muhim hisoblanadi. Ayniqsa, yoshlar orasida bu ko'nikmaning shakllanishi ularning kelajakdagi mehnat faoliyati, oilaviy hayoti, fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy integratsiyasida muhim rol o'ynaydi.

Ushbu kompetensiyalarni shakllantirishda birinchi navbatda oila muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Oila - bu bola uchun birinchi ijtimoiy muhit bo'lib, unda dastlabki muloqot tajribalari shakllanadi. Ota-ona va farzand o'rtasidagi ijobiy muloqot, mehr-oqibat, hurmat va eshitish madaniyati bolaning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantiradi. Oilaviy nizolar, befarqlik, doimiy tanbeh va nazoratning kuchayishi esa bolada muloqotga bo'lgan salbiy munosabatni yuzaga keltirishi, introvertlik, ijtimoiy izolyatsiyaga olib kelishi mumkin.

Keyingi muhim ijtimoiy institut bu - maktab hisoblanadi. Maktab nafaqat ta'lim maskani, balki ijtimoiy tarbiya markazidir. O'quv jarayonida o'qituvchining o'quvchilarga bo'lgan yondashuvi, sinfdagi iqlim, tengdoshlar o'rtasidagi munosabatlar

bevosita ijtimoiy kompetensiyaga ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchining ochiqqligi, adolatliligi, interaktiv uslublardan foydalanishi, o'quvchilarga erkin fikr bildirish imkoniyatini berishi - bolada muloqotga bo'lgan ishonchni shakllantiradi. Aksincha, faqat monolog tarzida o'tadigan, muloqotga asoslanmagan darslar o'quvchilarning passiv bo'lib qolishiga sabab bo'ladi.

Tengdoshlar guruhi esa ijtimoiy kompetensiyaning amaliy maydoni hisoblanadi. O'quvchi o'z tengdoshlari bilan muloqotda bo'lib, fikr almashadi, bahs-munozaraga kirishadi, biror faoliyatni birgalikda bajaradi. Bu jarayonlarda bola ijtimoiy rollarni sinab ko'radi, muammoli vaziyatlarda o'zini tutish yo'llarini o'rganadi, empatiya, bag'rikenglik, murosaga kelish kabi fazilatlarni egallaydi. Shuning uchun, maktab jamoasi va sinfdagi ijtimoiy atmosfera yoshlarning ijtimoiy kompetensiyasini shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega.

Raqamli texnologiyalar, internet, ijtimoiy tarmoqlar bugungi kunda muloqotchanlik va ijtimoiy kompetensiyaga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatmoqda. Bir tomondan, ularning mavjudligi global kommunikatsiya imkonini beradi, yoshlar turli millat va madaniyat vakillari bilan tanishadi, fikr almashadi, ijtimoiy mavzularda munozara yuritadi. Boshqa tomondan, virtual muloqotga haddan tashqari bog'lanish, real hayotdagi muloqot ko'nikmalarining sustlashuviga, yolg'izlik, stress va ijtimoiy ajralish holatlariga olib kelishi mumkin. Shuning uchun o'quvchi-yoshlarni raqamli muloqot madaniyatiga o'rgatish - zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifasidir.

Shuningdek, ijtimoiy kompetensiyani rivojlantirishda pedagogik yondashuvlarning to'g'ri tanlanishi katta ahamiyatga ega. Masalan, o'yin texnologiyalari, rolli o'yinlar, bahs-munozaralar, guruhlarda ishlash metodikasi, loyiha uslubi va interfaol mashg'ulotlar yoshlarni ijtimoiy vaziyatlarga tayyorlaydi. Ayniqsa, rolli o'yinlar orqali o'quvchilar turli ijtimoiy rollarni bajarish, qaror qabul qilish, boshqalar bilan kelishish, bahs yuritish kabi ijtimoiy ko'nikmalarni egallaydi. Bunday metodlar muloqotchanlikni kuchaytirib, ijtimoiy faollikni oshiradi.

Pedagogik jarayonda empatiyani shakllantirish ham ijtimoiy kompetensiyaning asosi hisoblanadi. Empatiya - bu boshqalar his-tuyg'ularini tushunish, ularning o'rniga o'zini qo'yib ko'rish qobiliyatidir. O'quvchilar o'rtasida empatiyani rivojlantirish orqali zo'ravonlik, kamsitish, jamoada ajralish holatlari kamayadi. Bunday muhit esa sog'lom ijtimoiy munosabatlar shakllanishiga xizmat qiladi.

Yana bir muhim jihat - bu o'quvchilarning o'zini anglash va o'zini boshqara olish ko'nikmalarini shakllantirishdir. O'zini anglashi kuchli bo'lgan bola o'z his-tuyg'ularini ifoda eta oladi, boshqalarning holatini inobatga olgan holda harakat qiladi. O'zini boshqarish esa stressli vaziyatlarda muvozanatni saqlash, konfliktlarni hal qilish, o'z xatti-harakatlarini nazorat qilish imkonini beradi. Bularning barchasi to'g'ridan-to'g'ri ijtimoiy kompetensiyaga ta'sir etadi.

Ta'kidlash joizki, muloqotchanlik va ijtimoiy kompetensiya ijtimoiy jarayonlarning murakkablashuvi, ko'p madaniyatli muhitning kengayishi, mehnat bozoridagi raqobatning kuchayishi sharoitida yoshlar uchun eng muhim hayotiy zaruriyatga

aylangan. Shuning uchun, bu ko'nikmalarni shakllantirish maktabgacha ta'limdan boshlanib, uzluksiz tarzda rivojlantirilishi zarur.

Xulosa

Muloqotchanlik va ijtimoiy kompetensiya o'quvchi-yoshlarning shaxsiy rivojlanishida, jamiyatga moslashishida, muvaffaqiyatli hayot yo'lini tanlashida muhim ahamiyatga ega ko'nikmalar sirasiga kiradi. Ushbu maqolada o'rganilganidek, bu kompetensiyalarni shakllantirishda bir qator omillar – oilaviy muhit, maktabdagi pedagogik faoliyat, tengdoshlar guruhi, raqamli texnologiyalar va shaxsning ichki psixologik holati muhim rol o'ynaydi.

O'quvchi-yoshlar orasida muloqot madaniyati va ijtimoiy faollikni kuchaytirish uchun maktab tizimida interfaol yondashuvlarga asoslangan darslar, rolli o'yinlar, bahs-munozaralar, jamoaviy loyihalar keng joriy etilishi zarur. Shuningdek, pedagog va ota-onalar bolalarning ijtimoiylashuvi jarayonida ularning empatiya, bag'rikenglik, o'zini anglash, boshqalarni eshita olish qobiliyatlarini doimiy rivojlantirib borishlari kerak.

Ijtimoiy kompetensiyaning shakllanishi shunchaki bir bosqichli jarayon emas, balki uzluksiz va izchil rivojlanib boradigan tizim ekanligini unutmaslik kerak. Bu tizimda o'qituvchi, ota-ona, jamiyat, ommaviy axborot vositalari va raqamli platformalar o'zaro hamkorlikda harakat qilishi muhimdir. Faqat shunda biz ijtimoiy jihatdan faol, mas'uliyatli va muloqotga ochiq bo'lgan barkamol avlodni voyaga yetkazishimiz mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaeva, M. (2020). O'quvchilarda ijtimoiy kompetensiyani shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari. Toshkent: TDPU nashriyoti.
2. Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
3. G'ofurova, Z. (2022). "Ijtimoiy kompetensiya va empatiya: zamonaviy yondashuvlar". Pedagogik innovatsiyalar jurnali, №1, 45–50.
4. OECD (2019). Future of Education and Skills 2030: OECD Learning Compass 2030. [Online]. Available at: <https://www.oecd.org>
5. Nuriddinov, K. J. (2025). PSYCHO-PEDAGOGICAL DETERMINANTS IN THE FORMATION OF ACADEMIC CULTURE AMONG STUDENTS IN PEDAGOGICAL UNIVERSITIES. Educational Research in Universal Sciences, 4(5), 96-100.